

ISSN 2076–1554

Національний педагогічний університет  
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

 *Гілея*  

---

*Науковий вісник*

Випуск 142 (№ 3)

Ч. 2. Філософські науки

Київ – 2019

**Збірник засновано 2004 року. Вихід з друку – щомісячно**

**Фахове видання**  
**з філософських, політичних наук затверджено наказом Міністерства освіти і науки України**  
 № 747 від 13 липня 2015 р.

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу  
 масової інформації: серія KB № 22632-12532ПР від 24 квітня 2017 року

*Друкується за рішенням:*  
 Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова  
 (протокол № 6 від 28 лютого 2019 р.)

**Збірник входить до міжнародних баз**

Google Scholar; Index Copernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); InfoBase Index (Індія).

**Шеф – редактор:**

**Андрущенко В. П.**, д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України, акад. НАПН України (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Головний редактор:**

**Вашкевич В. М.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Співредактори:**

**Кивлюк О. П.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Муляр В. І.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Житомир)

**Редакційна рада:**

**Андрущенко В. П.**, д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України, акад. НАПН України (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Вашкевич В. М.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Зеленков А. І.**, д-р філос. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)

**Колесник В. Ф.**, д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України (Україна, Київ)

**Мирзаханян Р.**, д-р іст. наук, проф. (Арменія, Єреван)

**Михальченко М. І.**, д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України (Україна, Київ)

**Рафальський О. О.**, д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

**Савельєв В. Л.**, д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Солдатенко В. Ф.**, д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України (Україна, Київ)

**Степико М. Т.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)

**Редакційна колегія з філософських наук:**

**Абасов А. С.**, д-р філос. наук, проф. (Азербайджан, Баку)

**Базалук О. О.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)

**Бех В. П.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Воронкова В. Г.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Запоріжжя)

**Герасимова Е. М.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Гарбар Г. А.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Миколаїв)

**Дзвінчук Д. І.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Івано-Франківськ)

**Жадько В. О.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Жижко Т. А.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Купепал С. В.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Полтава)

**Миколайчук А.**, д-р хабілітований, проф. (Польща, Познань)

**Онїпко О. Ф.**, д-р техн. наук, проф. (Україна, Київ)

**Свириденко Д. Б.**, д-р філос. наук, доц. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Терепищій С. О.**, д-р філос. наук, доц. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Тецлав С.**, д-р філос. наук, проф. (Польща, Бидгош)

**Халамендик В. Б.**, д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Яшанов С. М.**, д-р пед. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

**Гілея: науковий вісник. – К. : «Видавництво «Гілея», 2019. – Вип. 142 (№ 3). Ч. 2. Філософські науки. – 219 с.**

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасної науки в умовах полікультурного глобалізаційного суспільства. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

ISSN 2076-1554

NATIONAL PEDAGOGICAL  
DRAGOMANOV UNIVERSITY

Academy of Sciences of Ukraine

Publishing House Hileya

*Hileya*  
*SCIENTIFIC BULLETIN*

Volume 142 (No. 3)  
Part 2. Philosophical sciences

Kyiv – 2019

**The collection is founded in 2004. Printed on a monthly basis**

**Scientific professional publication  
on philosophy and politics order of the Ministry of Education and Science  
No. 747 dated July 13, 2015**

Certificate of printed mass media's state registration (re-registration): Series KB № 22632-12532IIP from April 17th, 2017

*Printed by decision  
of National Pedagogical Dragomanov University (protocol № 6 of February 28th, 2019)*

**The collection is a member of international database**

Google Scholar; Index Copernicus (Poland); EBSCO Publishing. Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); InfoBase Index (India).

**Honored Chief Editor:**

**Andrushchenko V. P.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. of NAPS Ukraine (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Chief Editor:**

**Vashkevych V. M.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Co-editor:**

**Kyviuk O. P.**, Doctor of Philosophical Sciences, Senior Scientist, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Muliar V. I.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Zhytomyr)

**Editorial board:**

**Andrushchenko V. P.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. of NAPS Ukraine (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Vashkevych V. M.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Zelenkov A. I.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Belarus, Minsk)

**Kolesnyk V. F.**, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, (Ukraine, Kyiv)

**Myrzakhanian R.**, Doctor of Historical Sciences, (Armenia, Ierevan)

**Mykhalchenko M. I.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, (Ukraine, Kyiv)

**Rafalskii O. O.**, Doctor of Historical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

**Saveliev V. L.**, Doctor of Historical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Soldatenko V. F.**, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, (Ukraine, Kyiv)

**Stepyko M. T.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

**Editorial board Philosophical Sciences:**

**Abasov A. S.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Azerbaijan, Baku)

**Bazaluk O. O.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

**Beh B. P.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Voronkova V. G.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

**Gerasymova E. M.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Garbar G. A.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Mykolaiv)

**Zhadko V. O.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Zhyzhko T. A.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Kutsepal S. V.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Poltava)

**Mykolaichak A.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Poland, Poznan)

**Onipko O. F.**, Doctor of Technical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

**Svyrydenko D. B.**, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Terepyschyi S. O.**, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Tetslav S.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Poland, Bydgoszcz)

**Yashanov S. M.**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

**Hileya: Scientific Bulletin. – Kyiv : «Publishing house «Hileya», 2019. – Volume 142 (№ 3). Part 2. Philosophical Sciences. – 219 p.**

The collections' concept is based on a multifaceted scientific coverage of the problems of formation of informational civilization. The main headings cover areas of historical, philosophical and political sciences. It is designed for specialists in the humanities and socio-political sciences.

©Editorial board, 2019

©Authors of articles, 2019

©National Pedagogical Dragomanov University, 2019

© Academy of Sciences of Ukraine, 2019

**ПРЕДСТАВНИЦТВА**  
**збірника «Гілея: науковий вісник» в Україні**

**Вінницьке представництво**  
(Вінницький національний технічний університет)  
керівник **Денисюк С. Г.**, доктор політичних наук, професор  
**e-mail: sg\_denisiyuk@mail.ru**

**Дніпропетровське представництво**  
(Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара)  
керівник **Вершина В. А.**, кандидат філософських наук, доцент  
**e-mail: vivi.dp@ukr.net**

**Запорізьке представництво**  
(Запорізький національний технічний університет)  
керівник **Ємельяненко Є. О.**, кандидат філософських наук, доцент  
**e-mail: gileya\_zaporizhzhya@ukr.net**

**Івано–Франківське представництво**  
(Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано–Франківськ)  
керівник **Дзвінчук Д. І.**, доктор філософських наук, професор  
**e-mail: fuid@ua.fm**

**Луганське представництво**  
(Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Старобільськ)  
керівник **Михайлюк В. П.**, доктор історичних наук, професор  
**e-mail: vital\_mih@ukr.net**

**Львівське представництво**  
(Національний університет «Львівська політехніка»)  
керівник **Карівець І. В.**, кандидат філософських наук, доцент  
**e-mail: sacre@ukr.net**

**Маріупольське представництво**  
(Маріупольський державний університет)  
керівник **Булик М.**, кандидат політичних наук, доцент  
**e-mail: vorlok@ukr.net**

**Миколаївське представництво**  
(Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського)  
керівник **Макаруч С. С.**, кандидат історичних наук, доцент  
**e-mail: rvgreabis@farlep.mk.ua**  
координатор **Шкуренко К. О.**, кандидат політичних наук, доцент  
**e-mail: sh\_kamila@mail.ru**

**Одеське представництво**  
(Одеський національний університет імені І. І. Мечникова)  
керівник **Барвінська П. І.**, кандидат історичних наук, доцент  
**e-mail: barwinskaja@ua.fm**

**Подільське представництво**  
(Подільський державний аграрно–технічний університет, м. Кам'янець–Подільський)  
керівник **Колосяк І. А.**, кандидат філософських наук, доцент  
**e-mail: ikolosyuk@ukr.net**

**Полтавське представництво**  
(Полтавський факультет Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого)  
керівник **Куцєпал С. В.**, доктор філософських наук, професор  
**e-mail: svkutsepai@rambler.ru**

**Сумське представництво**  
(Сумський державний університет)  
керівник **Дегтярьов С. І.**,  
доктор історичних наук, професор  
**e-mail: starsergo@bigmir.net**

**Тернопільське представництво**  
(Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка)  
керівник **Кліш А. Б.**, кандидат історичних наук, доцент  
**e-mail: Klish\_Andriy@ukr.net**

**Ужгородське представництво**  
(Ужгородський національний університет)  
керівник **Мелеганич Г. І.**, кандидат політичних наук, доцент  
**e-mail: melgi@ukr.net**

**Уманське представництво**  
(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини)  
керівник **Кривошея І. І.**, кандидат історичних наук, доцент  
**e-mail: igorkryvosheia@gmail.com**

**Харківське представництво**  
(Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»)  
керівник **Владенова І. В.**, доктор філософських наук, професор  
**e-mail: vladlenova@email.ua**

**Хмельницьке представництво**  
(Хмельницький національний університет)  
керівник **Гоцуляк В. М.**, кандидат політичних наук, доцент  
**e-mail: gotsylak@ukr.net**

**Черкаське представництво**  
(Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького)  
керівник **Васильчук Є. О.**, доктор політичних наук, доцент  
**e-mail: vasilchuk84@bk.ru**

**Чернігівське представництво**  
(Чернігівський державний інститут економіки і управління)  
керівник **Горобець С. М.**, молодший науковий співробітник  
**e-mail: olen-g@yandex.ru**

**ПРЕДСТАВНИЦТВО**  
**збірника «Гілея: науковий вісник» в Азербайджані**

(Національна Академія Наук Азербайджану, м. Баку)  
керівник **Махмудов М. А.**, доктор філософії  
**e-mail: matlabm@yandex.com**  
координатор **Рагімлі Р.**, науковий співробітник  
**e-mail: rus\_rahimli@yahoo.com**

**ПРЕДСТАВНИЦТВА**  
**збірника «Гілея: науковий вісник» в Білорусі**

(Академія управління при Президентові Республіки Білорусь, м. Мінськ)  
керівник **Алейникова С. М.**, кандидат соціологічних наук, доцент  
**e-mail: alejnsvetlana@yandex.ru**  
(Брестський державний університет імені О. С. Пушкіна, м. Брест)  
керівник **Шостак Г. В.**, кандидат педагогічних наук  
**e-mail: shostak1964@brest.by**  
(Гомельський державний університет імені Франциска Скорини, м. Гомель)  
керівник **Мезга М. М.**, доктор історичних наук, професор  
**e-mail: nmezga@gsu.by**

**ПРЕДСТАВНИЦТВА**  
**збірника «Гілея: науковий вісник» в Польщі**

(Університет імені Адама Міцкевича в Познані)  
керівник **Димчик Р.**, доктор, викладач  
**e-mail: dymczyk@wp.pl**  
(Інститут історії Академії імені Яна Дługоша в Ченстохові)  
керівник **Моравець Н.**, доктор, викладач  
**e-mail: mornor@wp.pl**

**Запрошуємо Вас відвідати наш сайт: [www.gileya.org](http://www.gileya.org)**

**E-mail: [gileya.org.ua@gmail.com](mailto:gileya.org.ua@gmail.com)**

**Див. також: Сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: [www.nbuv.gov.ua/portal](http://www.nbuv.gov.ua/portal)**

**Розділ: Наукова періодика України: журнали та збірники наукових праць**

## Agencies of collection «Hileya scientific bulletin» in Ukraine

### Vinnitsia Agency

(Vinnitsia National Technical University)  
Director **Denysiuk S.G.**, Doctor of Political Sciences, Professor  
e-mail: [sg\\_denisiyk@mail.ru](mailto:sg_denisiyk@mail.ru)

### Dnipro Agency

(Dnipro National Honchara University)  
Director **Vershyna V.A.**, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor  
e-mail: [vivi.dp@mail.ru](mailto:vivi.dp@mail.ru)

### Zaporizhia Agency

(Zaporizhia National Technical University)  
Director **Iemelianenko E.O.**, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor  
e-mail: [gileya\\_zaporizhzhya@ukr.net](mailto:gileya_zaporizhzhya@ukr.net)

### Ivano-Frankivsk Agency

(Prykarpatskii National Stefanyk University, Ivano-Frankivsk)  
Director **Dychkovska G.O.**, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor  
e-mail: [go\\_osmomysl@ukr.net](mailto:go_osmomysl@ukr.net)

### Luhansk Agency

(Eastern Ukraine National Dal University, Starobilsk)  
Director **Mykhailiuk V.P.**, Doctor of Historical Sciences, Professor  
e-mail: [vital\\_mih@ukr.net](mailto:vital_mih@ukr.net)

### Lviv Agency

(National University "LvivslaPolitechnika")  
Director **Karivets I.V.**, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor  
e-mail: [sacre@ukr.net](mailto:sacre@ukr.net)

### Mariupol Agency

(Mariupol National University)  
Director **Bulyk M.**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor  
e-mail: [vorlok@ukr.net](mailto:vorlok@ukr.net)

### Mykolaiv Agency

(Mykolaiv National Sukhomlynskii University)  
Director **Makarchuk S.S.**, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor  
e-mail: [rvgreabis@farlep.mk.ua](mailto:rvgreabis@farlep.mk.ua)  
Coordinator **Shkurenko K.O.**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor  
e-mail: [sh\\_kamila@mail.ru](mailto:sh_kamila@mail.ru)

### Odesa Agency

(Odesa National Mechnykov University)  
Director **Barvinska P.I.**, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor  
e-mail: [barvinskaja@ukr.net](mailto:barvinskaja@ukr.net)

### Podilskyi Agency

(Podilskyi National Agro-Technical University, Kamianets-Podilskyi)  
Director **Kolosyuk I.A.**, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor  
e-mail: [ikolosyuk@ukr.net](mailto:ikolosyuk@ukr.net)

### Poltava Agency

(Poltava Department of National Juridical Academy)  
Director **Kucepal S.V.**, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor  
e-mail: [svkutsepal@rambler.ru](mailto:svkutsepal@rambler.ru)

### Symu Agency

(Symu National University)  
Director **Dehtiarov S.I.**, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor  
e-mail: [starsergo@bigmir.net](mailto:starsergo@bigmir.net)

### Ternopil Agency

(Ternopil National Pedagogical Hnatiuk University)  
Director **Klish A.B.**, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor  
e-mail: [klish\\_andriy@ukr.net](mailto:klish_andriy@ukr.net)

### Uzhgorod Agency

(Uzhgorod National University)  
Director **Meleganych G.I.**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor  
e-mail: [melgi@ukr.net](mailto:melgi@ukr.net)

### Uman Agency

(Uman National Pedagogical Tychyna University)  
Director **Kryvosheia I.I.**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor  
e-mail: [igorkryvosheia@gmail.com](mailto:igorkryvosheia@gmail.com)

### Kharkiv Agency

(National Technical University "KharkivPolitechnical Institute")  
Director **Vladlenova I.V.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor  
e-mail: [vladlenova@email.ua](mailto:vladlenova@email.ua)

### Khmelnysk Agency

(Khmelnysk National University)  
Director **Gotsuliak V.M.**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor  
e-mail: [gotsuliak@ukr.net](mailto:gotsuliak@ukr.net)

### Cherkasy Agency

(Cherkasy National Khmelnytskii University)  
Director **Vasylchuk E.O.**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor  
e-mail: [vasilchuk84@bk.ru](mailto:vasilchuk84@bk.ru)

### Chernigiv Agency

(Chernigiv National Institute of Economy and Management)  
Director **Topol O.V.**, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor  
e-mail: [topololga@ukr.net](mailto:topololga@ukr.net)  
Coordinator **Horobets C.M.**, Junior Scientist  
e-mail: [olen-g@yandex.ru](mailto:olen-g@yandex.ru)

## Agency of collection «Hileya scientific bulletin» in Azerbaijan

(Azerbaijan National Scientific Academy, Baku)  
Director **Mahmudov M.A.**, Doctor of Philosophy  
e-mail: [matlabm@yandex.com](mailto:matlabm@yandex.com)  
Coordinator **Rahimli R.**, Scientist  
e-mail: [rus\\_rahimli@yahoo.com](mailto:rus_rahimli@yahoo.com)

## Agencies of collection «Hileya scientific bulletin» in Belarus

(Management Academy by the President of Belarus Republic, Minsk)  
Director **Aleinikova S.M.**, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor  
e-mail: [alejnsvetlana@yandex.ru](mailto:alejnsvetlana@yandex.ru)  
(Brest National Pushkin University, Brest)  
Director **Shostak G.V.**, Candidate of Pedagogical Science  
e-mail: [shostak1964@brest.by](mailto:shostak1964@brest.by)  
(Homel National Skoryni University, Homel)  
Director **Mezga M.M.**, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor  
e-mail: [nmezga@gsu.by](mailto:nmezga@gsu.by)

## Agencies of collection «Hileya scientific bulletin» in Poland

(Adam Mitskevich University, Poznan)  
Director **Dymchuk R.**, Doctor, Lecturer  
e-mail: [dymczyk@wp.pl](mailto:dymczyk@wp.pl)  
(Institute of History of Dlugosha Academy, Chenstohov)  
Director **Moravets H.**, Doctor, Lecturer  
e-mail: [mornor@wp.pl](mailto:mornor@wp.pl)

**You are welcome to visit our webpage:** [www.gileya.org](http://www.gileya.org)  
e-mail: [gileya.org.ua@gmail.com](mailto:gileya.org.ua@gmail.com)

**Also visit: Webpage of National Vernadskyi Library of Ukraine:**  
[www.nbuv.gov.ua/portal](http://www.nbuv.gov.ua/portal)

**Section:** Scientific Publications of Ukraine: magazines and collection of scientific papers

УДК 1(316.346.2)

**ТЕОРІЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ  
ОСОБИСТОСТІ (ФІЛОСОФСЬКА ОЦІНКА)****THE THEORY OF GENDER-ROLE  
SOCIALIZATION OF PERSONALITY  
(PHILOSOPHICAL ASSESSMENT)****Шевченко З. В.,**

кандидат філософських наук, доцент, доцент  
кафедри філософії та релігієзнавства, Черкаський  
національний університет ім. Богдана  
Хмельницького (Черкаси, Україна),  
e-mail: shevchenko.zoe@gmail.com,  
ORCID: 0000-0001-9980-4372

**Shevchenko Z. V.,**

Candidate of Philosophy, Associate Professor,  
Associate Professor of the Department of Philosophy  
and Relational Studies, Bohdan Khmelnytsky National  
University of Cherkasy (Cherkasy, Ukraine),  
e-mail: shevchenko.zoe@gmail.com,  
ORCID: 0000-0001-9980-4372

Виявлено, що статево-рольова соціалізація особистості не може бути основою гендерної теорії соціалізації особистості. Методологією дослідження є соціально-філософський підхід до дослідження біодетермінізму як напрямку теорії статево-рольової соціалізації особистості. Метою статті є виявити діапазон впливу біологічних чинників у процесі соціалізації особистості, і зокрема – на прикладі статево-рольового підходу. Перший варіант пояснення гендерної нерівності спирається на есенціалізм, тобто природну обумовленість гендерних відмінностей, постулюючи фрейдистське «анатомія – це доля». Другий варіант описується завдяки бовуарівському постулату – «жінкою не народжуються, жінкою стають», розглядаючи гендер виключно як соціокультурний конструкт. Соціально-рольова теорія соціалізації особистості як правило реалізується на основі першого варіанту. Спираючись на теорію Ніклауса Лумана, автор здійснює припущення, що соціалізація засадам, і утвердження гендерної ідентичності зокрема здійснюється завдяки щонайменше трьом відносно незалежним чинникам: біологічним, психічним, соціальним. Причому, ані біологічне не детермінує жорстко психічне і соціальне, ані соціальне не детермінує прямо біологічне і психічне.

**Ключові слова:** статево-рольова соціалізація, гендер, стать, гендерна ідентичність, біодетермінізм.

The article reveals that the gender-role socialization of the individual can not be the basis of the gender theory of socialization of the individual. Methodology of research is the socio-philosophical approach to the study of biodeterminism as a direction of the theory of gender-role socialization of the individual. The purpose of the article is to identify the range of biological factors in the process of socialization of the individual, and in particular – on the example of gender-role approach. The first version of the explanation of gender inequality relies on essentials, that is, the natural conditionality of gender differences, postulating Freudian «anatomy is a fate». The second version is described by Beauvoir's postulate – «one is not born as a woman, one becomes a woman», considering gender exclusively as a sociocultural construct. Social-role theory of socialization of the individual is usually constructed on the basis of the first version. Based on the theory of Niklas Luhmann, the author suggests that socialization in general, and the establishment of gender identity in particular, is carried out thanks to at least three relatively independent factors: biological, psychological, and social. Moreover, neither the biological determines rigidly mental and social nor social determines directly biological and psychological.

**Keywords:** gender-role socialization, sex, gender, gender identity, biodeterminism.

Тема соціалізації є спільною для соціальної філософії, соціології та соціальної психології, долучаються до її розгляду також і інші соціальні та гуманітарні науки. На сьогодні практично всі вони більшою або меншою мірою розглядають гендерну проблематику – однак, при цьому доволі сильним залишається вплив бінарної схеми розгляду гендеру

за аналогією із біологічною статтю. З одного боку, неможливо не враховувати статеві характеристики при дослідженні і визначенні гендерної ідентичності. З іншого боку, надання надмірної ролі біологічним ознакам, і зокрема, статевим, неправомірно утискає можливості врахування соціокультурних впливів на формування гендерної ідентичності особистості. Внаслідок такого хибного підходу значною мірою замість об'єктивного аналізу соціальної ідентичності особистості дослідники отримують дані, які є неповними та викривленими в цілому, адже роль гендерної ідентичності особистості у становленні її соціальної ідентичності постійно зростає, що стало особливо відчутним у останні століття, а наукові відкриття та досягнення медицини у останні десятиліття взагалі відкривають значно ширші можливості впливу гендерної ідентичності на соціальну.

Умовно і доволі грубо усі погляди на проблему статі та гендеру можна поділити на дві великі категорії. Перша категорія поглядів при поясненні гендерної нерівності спирається на есенціалізм, тобто природну обумовленість гендерних відмінностей, постулюючи фрейдистське «анатомія – це доля». Друга категорія описується бовуарівським постулатом – «жінкою не народжуються, жінкою стають», розглядаючи гендер виключно як соціокультурний конструкт. Очевидно, що означені полярні системи поглядів є крайніми та однобічними, але у той же час дозволяють у чистому вигляді дослідити вплив біологічних та соціокультурних складових на формування гендерної ієрархії.

Раніше ми вже зверталися до розгляду даної теми – при підготовці авторського розділу до колективної монографії: «Біодетермінізм (біологічний детермінізм) – принцип розгляду явищ, згідно з яким визначальними для характеристик людини вважаються біологічні природні фактори» [13, с. 11]. Вперше біодетермінізм виник у середині 19-го століття в контексті вчення Дарвіна про природний добір, спочатку для пояснення своєрідності поведінки живих систем, до яких згодом стали відносити і людину [1]. Також, характеристику основних рис біодетермінізму детермінізму ми надавали у низці статей спеціального словнику «Словник гендерних термінів» [11; 14; 15]. Однак, ці класичні положення потребують деякого філософського уточнення і конкретизації, що і буде завданням даної статті, яка постає як стислий виклад основних ідей згаданого розділу з їхнім подальшим коментуванням.

Раніше ми вже твердили: «Біодетерміністи/–ки надають статі привілейованого значення. На їхню думку, саме біологічна стать не просто визначає людину як чоловіка або жінку, але й формує її гендерний образ. Біологічні відмінності між статтями розглядаються як універсальна основа, що має своє культурне продовження у вигляді гендерних ролей у кожному суспільстві» [11, с. 20]. Втім, біологію можна тлумачити дуже широко. Адже біологія як наука має розглядати

не лише ті прояви біології як частини буття, які є безпосередньо спостережуваними, але й ті форми життя, які вже вимерли, а також ті, які ще можуть виникнути у майбутньому. Не можна виключати, що такі нові біологічні форми виникнуть у людському суспільстві завдяки розвитку гендеру.

Російський культуролог Ігор Коган стверджує, саме стать багато у чому визначає та наповнює змістом кожну форму людської діяльності, кожен зразок людської поведінки, кожен тип людської думки, почуттів або творчої уяви. Стать є одним із тих елементів, які визначають соціалізацію загалом і віграють визначальні ролі у виборі напрямку руху культурного процесу в багатьох його іпостасях і течіях [6, с. 22]. Однак, у версії Когана стать постає як начало, що лише виражає себе тілесно, але має більш глибоку, аніж тілесна, сутність. З позиції такого сутнісного біодетермінізму, стать людини – це не другорядна характеристика, що слідує одразу за поняттям людини. Стать – це і є сама людина, це перше, що конститує людину. Анатомія та фізіологія є лише наслідком статі, вони змінюються під впливом віку та оточуючого середовища, стать не змінюється за жодних обставин. Це положення не відмінє внутрішню динаміку статі, а лише стверджує наявність незмінної статевої структури та статевої диференціації біологічного як непорушної основи існування та функціонування живого організму [6, с. 22].

Отже, основна ідея біодетермінізму в гендерній теорії, полягає у конститутивності статі при визначенні гендерної ідентичності:

- по-перше, стать становить основу і структуру всього біологічного;

- по-друге, стать є динамічним потоком, що забезпечує людину вітальною силою біологічного характеру та повідомляє людині первинний сенс у якості конституюючого змісту протягом усього періоду людської життєдіяльності [6, с. 24; 8, с. 108].

Серед теорій, які передують вивченню соціокультурної складової статі та розглядають стать і гендер як біологічно детерміновані даності, на особливу увагу заслуговує теорія статево-рольової соціалізації особистості.

«Теорія статево-рольової соціалізації особистості – це ціла низка теорій, які розуміють гендерні взаємини як історично сформовані конструкти системи нерівностей, у рамках яких панівне становище однієї статі над іншою вже є встановленим» [15, с. 192].

Російські дослідниці гендерної проблематики у колективному дослідженні під керівництвом Олени Здравомислової та Анни Тьомкіної зауважують, що у центрі статево-рольової теорії соціалізації лежать процеси навчання та інтеріоризації культурно-нормативних стандартів, які стабілізують соціум. Навчання передбачає засвоєння та відтворення існуючих норм. Підґрунтям цього концепту є уявлення про особистість як пасивної сутності, яка сприймає, засвоює культурну даність, але не створює її сама [4, с. 18].

До традиційних теорій статевої ролі слід зарахувати психоаналіз Зігмунда Фрейда (Sigmund

Freud), функціоналістський підхід Толкотта Парсонса (Talcott Parsons), еволюційну теорію статі Вігена Геодакяна та ін. На думку російських дослідників, висловлену у праці, підготованій за редакції С. В. Коваленко, незважаючи на всі відмінності цих теорій, вони засновані на двох апріорних принципах: 1) відмінності між чоловіками та жінками мають тільки біологічну природу; 2) ролі чоловіків і жінок диференційовані за діаметрально протилежним принципом [5, с. 13].

Так, за Фрейдом, саме відмінності в будові жіночого тіла від чоловічого формують у жінки дві специфічні особливості – кастраційний комплекс і заздрість до чоловічих геніталій [17]. Ці комплекси визначають три можливі лінії розвитку жіночої психіки. Перша веде до придушення сексуальних імпульсів і, отже, до неврозів. Друга – до модифікації характеру під чоловічі зразки, для якої характерні чоловікоподібне прагнення до творчої діяльності, сильні соціальні інтереси, активність. Третя – до нормальної жіночності, під якою Фрейд розумів прагнення до реалізації бажання володіти тим, що становить предмет заздрості для жінок, за допомогою заміжжя й народження сина. Результатом нормального розвитку жіночої психіки й природними компонентами здорової жіночності є, за Фрейдом, пасивність, відсутність почуття справедливості, схильність до заздрості, слабкі соціальні інтереси, нездатність до творчості. Моральна неповноцінність жінки виводилася Фрейдом із її біологічної неповноцінності [5, с. 13].

Суть концепції американського соціолога Парсонса [18] полягає у необхідності функціонального поділу сфер діяльності або диференціації чоловічих і жіночих соціальних функцій (інструментальної для чоловіків і експресивної для жінок). Інструментальна функція забезпечує відносини системи із зовнішнім світом, забезпечує засоби до існування й вимагає владності та жорсткості. Експресивна функція спрямована на підтримку інтеграції членів системи, встановлення моделей стосунків і регулювання рівня напруженості членів сімейного союзу та передбачає м'якість і вміння погасити конфлікт. Розділ чоловічих і жіночих ролей, згідно Парсонсу, є, по-перше, механізм, що забезпечує стабільне функціонування будь-якої соціальної системи, у тому числі й сім'ї. Сім'я відповідальна за соціалізацію дітей і підтримку дорослих, причому ролі чоловіків і жінок у ній різні. Роль інструментального лідера завжди належить чоловікові, а експресивного (емоційного) – жінці. Парсонс пояснює такий розподіл ролей між біологічними статями тим, що народження дітей і догляд за ними передбачає первинність стосунків матері та дитини, тому жіноча роль пов'язується ним переважно з внутрішнім життям сім'ї. Роль чоловіка, усунутого від цих біологічних функцій, – зі сферою зайнятості. Величина доходу й престижність роботи чоловіка визначають соціальний статус, стандарт і стиль життя сім'ї в цілому, що зумовлює його верховенство в сім'ї, а домашня праця жінки, названа Парсонсом «псевдо заняттям», – її підлеглу роль. Для жінок,

уважає Парсонс, основним є «статус дружини свого чоловіка, матері його дітей і особистості, відповідальної за домашнє господарство» [18, р. 609]. Як підсумовують російські дослідники, жінки повинні змиритися зі своїм підлеглим становищем, знаходячи себе в домашній роботі, у забезпеченні емоційної підтримки й сексуальних послуг, надаючи чоловікам можливість утримувати сім'ю [5, с. 14]. Парсонс зауважує, що означений розподіл ролей запобігатиме можливому змаганням між подружжям за владу, статус, яке може призвести до руйнівних для шлюбу наслідків. Як свідчать вітчизняні дослідники гендеру, за Парсонсом жінка може займатися професійною діяльністю лише у тому випадку, якщо це не загрожує «змаганням» із чоловіком [16, р. 12].

Найбільш відомим у пострадянській науці прикладом біодетермінізму є еволюційна теорія статі Геодакяна, яка не тільки пояснює **статевий диморфізм** та зміну кількісного співвідношення статей в залежності від умов існування індивідів, але й проектує власні висновки на поведінкові, психологічні, соціальні відмінності між чоловіками та жінками. Як зазначає Геодакян, із переходом людини від переважно біологічної до переважно соціальної еволюції різко збільшилися темпи розвитку. Але отримавши безпрецедентну можливість змінювати середовище, людина змушена змінюватися і сама. Таким чином, виникає система зі зворотнім зв'язком між людиною і середовищем, яка прискорює еволюцію. На думку вченого, застосування еволюційної теорії статі повинно бути плідним в комплексному вивченні людини, перш за все, при вирішенні соціальних проблем [2]. Як ми вже зауважували щодо цієї теорії у спеціальній статті, «належність до одного виду *Homo sapiens* обумовлює єдність чоловічого та жіночого в рамках біологічного світу. Однак, наявність репродуктивних анатомо-фізіологічних відмінностей між чоловіками та жінками, дає підставу біодетерміністам говорити про те, що кожна стать має власну біограму, виступає носієм специфічного генетичного коду, а значить має свою власну біологічну роль, що обумовлює цілу низку соціальних... Якщо від середовища поступає деструктивна інформація (епідемії, холод, спека, хижак), система повинна триматися на інформаційній відстані від середовища, щоб зберегти власну стабільність та стійкість. Але оточуючий світ одночасно виступає і джерелом корисної інформації, яка орієнтує людину, вказує яким чином їй необхідно змінюватися для того, щоб вижити та задовольняти власні потреби. В цьому випадку система повинна перебувати у безпосередній близькості із середовищем» [13, с. 95–96].

У цьому зв'язку варто звернути увагу на теорію соціальних систем у версії Нікласа Лумана, для якого також характерний еволюціоністський підхід до розгляду соціальних проблем. Луман також проводить розрізнення між системою та навколишнім світом, однак його бачення їхнього взаємозв'язку відрізняється від запропонованого

Геодакяном. Так, Луман розглядає системи як автопоетичні, тобто такі, що значною мірою контролюють свій навколишній світ, і саме за рахунок цього отримують високу ступінь автономії. Це, здавалося би відкриває широкі можливості для розвитку гендерних теорій. Однак, Луман чітко розрізняє три різних типи системи, у яких представлена людина: біологічний, психічний та соціальний, причому кожна з таких систем забезпечує своє самовідтворення по-різному, має власний спосіб організації автопоетизису, хоча й між собою ці способи взаємоузгоджені. Тобто, ані біологічне не детермінує жорстко психічне і соціальне, ані соціальне не детермінує прямо біологічне і психічне. Це змушує дещо критично оцінити підхід Геодакяна як дещо спрощений. Втім, і для такого спрощення Геодакян знаходить достатньо емпіричних підтверджень, причому, як і Луман, звертається він також значною мірою до теорії інформації.

«Згідно еволюційної теорії статі Геодакяна, поділ на статі, а саме на консервативну та оперативну складові людської біологічної системи, виступає вирішенням конфлікту одночасних змін та збереження необхідної інформації. Вчений наголошує на тому, що якщо виокремити два потоки інформації: генеративний (передача генетичної інформації від покоління до покоління, із минулого у майбутнє) та екологічний (передача інформації від середовища, із теперішнього у майбутнє) – то можна легко побачити, що дві статі по-різному беруть участь у них. В процесі еволюції статі на різних стадіях та рівнях організації з'явився цілий ряд механізмів, які послідовно забезпечили більш тісний зв'язок жіночої статі із генеративним (консервативним) потоком, а чоловічої – із екологічним (оперативним). Так, у чоловічій статі в порівнянні із жіночою вища частота мутацій, менше адитивність успадкування батьківських ознак, вужча норма реакції, вища агресивність і допитливість, активніше пошукове начало, ризикована поведінка та інші якості, що «наближають до середовища». Всі перелічені ознаки цілеспрямовано виносять чоловічу стать на амбразуру еволюції та забезпечують їй переважне отримання екологічної інформації. Окрім того, тривалі періоди вагітності, велика смертність під час пологів, годування і турботи про потомство у жінок фактично підвищують ефективну концентрацію чоловічих особин у суспільстві, перетворюють чоловічу стать у «надлишкову», отже, «дешеву», «експериментальну», а жіночу – на дефіцитну і більш цінну» [13, с. 96–97].

Неважко звернути увагу, що для Геодакяна саме біологічні механізми трансляції інформації є визначальними і для психічної, і для соціальної сфери. Це – та екстраполяція, яка є надто ризикованою і потребує критики і суттєвого доповнення.

В результаті явного біологізму у витлумаченні принципів трансляції культурнозначущої інформації у Геодакяна отримуємо надто лінійні висновки, які хоча й позначають певні реальні тенденції

соціального розвитку, однак не враховують багато інших чинників, які діють паралельно на ті ж самі соціальні процеси. Геодакян вважає: «В результаті закон природного добору набуває інших акцентів. Він діє в основному за рахунок представників чоловічої статі, оскільки вона є більш ризиковано активною, «надлишковою» та «дешевою». Таким чином, зменшується популяція чоловіків, однак, схильність до полігамії дозволяє їм повною мірою відтворювати наступні покоління та передавати їм необхідну генетичну інформацію, яка являє собою стан середовища на даний момент. В результаті, генетична інформація, що передається поколінням за жіночою лінією, носить репрезентативний характер, оскільки засновується на консервативній складовій еволюційного процесу, а за чоловічою – селективний характер, оскільки більшою мірою ґрунтується на законі природного добору» [13, с. 97–98].

Ідеї Геодакяна виглядають типовими для більшості класичних біодетерміністів. Також у їхніх теоріях нерідко відбувається і деформація уявлень про власне психічну детермінацію гендерних явищ, а відповідно динаміка розвитку гендерних процесів виглядає викривленою, або в усякому разі представленою явно неповно: «Аналогічним чином біодетерміністи пояснюють і виникнення психологічних відмінностей між чоловіками та жінками. Більш ширша, адаптивна, пластична, норма реакції на зміни оточуючого середовища дозволяє жінкам виходити із дискомфортних зон за рахунок конформності, здатності до навчання, перевиховання, тобто адаптивності. Для чоловіків більш вузька зона реакції на зміни середовища робить цей шлях неможливим. Тільки винахідливість, кмітливість, ризикованість та рішучість можуть забезпечити їм виживання у дискомфортних умовах. Іншими словами, жінка в більшій мірі пристосовується до ситуації, чоловік виходить із неї, знайшовши вирішення – дискомфорт стимулює розвиток. Саме тому чоловіки більш успішніші при вирішенні нових, неординарних задач, що вимагають активного пошуку. Жінки це вирішення вдосконалюють. Якщо мова іде про опанування нових видів діяльності, мови або писемності, то тут можна виділити дві фази: 1) пошуку та опанування; 2) закріплення та вдосконалення. Згідно з останніми дослідженнями, перша фаза є більш характерною для чоловіків, а друга – для жінок» [13, с. 98].

Не дивно, що в результаті таких хибних вихідних теоретико-методологічних припущень Геодакян та близькі до його поглядів біодетерміністи приходять до хибного ототожнення біологічної та соціальної еволюції людства, причому соціальне виявляється доволі жорстко детермінованим біологічним: «Новаторство у будь-якій справі в результаті біологічної та соціальної еволюції належить чоловікові. Чоловіча половина людства першою опановувала всі професії, види спорту. Навіть в'язання, в якому зараз монополія жінок є незаперечною, винайшли чоловіки (Італія, XIII століття). Роль авангарду належить чоловікам

і в схильності до деяких хвороб, і до більшості соціальних пороків. Саме чоловіча стаття частіше піддається «новим» хворобам, або, як їх називають, хворобам століття, цивілізації, урбанізації, – атеросклерозу, раку, шизофренії, СНІДу, а також соціальним порокам – алкоголізму, курінню, наркоманії, азартним іграм, злочинності і т.д. Отже, саме двоїстий характер еволюції: одночасні зміни та збереження необхідної для розвитку інформації, провокують статевий диморфізм» [13, с. 98–99].

В агресивному, як природному, так і соціальному середовищі, процес уніфікації статей відсутній, оскільки в будь-яких екстремальних умовах – землетруси, голод, війни, хвороби, переселення, репресивні традиції та звичаї – відмінності між статями стають помітнішими. Чоловіки стають більш маскулініними, а жінки більш фемінними. В цьому випадку кожна стаття в єдиному процесі еволюції реалізовує власну генетичну програму: консервативну (жіночу) та оперативну (чоловічу). Місія чоловіків – отримувати інформацію від середовища, перевіряти її на наступних поколіннях та платити за неї власним здоров'ям та життям [3].

Втім, враховуючи переважно біологічні чинники, біодетерміністи приходять до деяких в цілому коректних висновків, хоча випускаючи з уваги власне психічні та власне соціальні чинники, вони надають вузько біологізаторську оцінку соціальних процесів та пропонують вузько біологізаторські рекомендації щодо впливу на них: «В стабільному середовищі, коли немає потреби у постійних кардинальних змінах, провідними виступають консервативні тенденції. В цьому випадку потреба у чоловічій статі з боку суспільства є меншою, а значить і статевий диморфізм виявляється у меншій мірі. Фізична сила, витривалість, активність, ризикована поведінка, допитливість, що такі необхідні у дискомфортних умовах, втрачають власну актуальність та значущість у стабільному як природному, так і соціальному середовищі. Саме на цьому підґрунті, з огляду на біодетерміністські теорії, і з'являється таке явище, як уніфікація статей. На думку біодетерміністів, чоловіча стаття виступає буферною, захисною зоною навколо жіночого ядра. Однак, якщо немає загрози від середовища, то і потреба у захисті відпадає сама собою. У такому випадку користі від чоловічої статі людству як біологічному виду немає ніякої. З позиції біодетермінізму, процес уніфікації статей – це ніщо інше, як одночасна фемінізація чоловіків, які в комфортних умовах позбавлені активної еволюційної позиції, та маскулінізація жінок, які поступово вивчають та опановують засвоєні чоловіками нові сфери життєдіяльності» [13, с. 99–100].

Зокрема, навряд чи коректним є суто біологічне пояснення посилення у сучасному суспільстві демократичних цінностей, або суттєвих зрушень у суспільному поділі праці: «Модні віяння унісексу сьогодні орієнтують в пошуках статевого партнера на маскулініних жінок та фемінних чоловіків, шаблони поведінки яких вважаються

більш успішними в сучасному соціальному просторі. Глобалізаційні тенденції, стираючи межі між гендерними стереотипами різних культурних просторів, все більше демонструють феномен уніфікації статей: одяг, догляд за тілом, структура споживання і дозволя, спосіб життя, тощо – дані зрушення в тій чи іншій мірі є характерними для всіх індустріально розвинених суспільств. У виробничій сфері суспільних відносин відбувається трансформація системи гендерного розподілу праці у бік посилення деполаризації чоловічих та жіночих професій. Жінки та чоловіки опановують нові для власного гендера види діяльності, зміцнюючи думку, що професіоналізм не має статі. Аналогічні зрушення відбуваються і у системі публічної влади, де чоловіки втрачають власну абсолютну монополію. З деяким запізненням еволюціонують шлюбно-сімейні відносини. Демократична структура родини поступово замінює собою авторитарну, а разом із цим змінюється специфіка процесу гендерної соціалізації дітей. Нероздільне навчання, несексистське виховання закладають основи андрогінної особистості та формують підвалини більш рівних і ширших кооперативних відносин між дорослими чоловіками та жінками в усіх сферах суспільного та особистого життя» [14, с. 16–17]. Не меншою мірою, ніж біологічні чинники впливають на соціальні та психічні, останні починають впливати на біологічні.

Так, саме демократія запропонувала вперше широкі можливості для більш вільного утвердження гендерної ідентичності, а продуковані суспільством наукові дослідження у царині генетики та базовані на них генетичні технології значно спростили інструментальну сторону утвердження гендерної ідентичності [10]. Що вже казати про надзвичайно важливу роль психологічних досліджень у знятті з нетрадиційної гендерної орієнтації стигмату девіації. Все це сприяло формуванню нової культурної та суспільної норми у теоретичному витлумаченні та практичному забезпеченні нових механізмів здобуття гендерної ідентичності. Таким чином, статево-рольова соціалізація особистості не може бути основою гендерної теорії соціалізації особистості.

#### Список використаних джерел

- Булавина, ТВ. 2002. 'Бидетермінізм (біологічний детермінізм)', В: *Словарь гендерных терминов*. [online] Доступно: <http://www.owl.ru/gender/383.htm> (Biodeterminism (Biological determinism))
- Геодакян, ВА., 1994. 'Мужчина и женщина. Эволюционно-биологическое предназначение', В: *Женщина и свобода. Пути выбора в мире традиций и перемен*: Межд. конф.. Москва, 1–4 июня 1994, с.8–17.
- Геодакян, ВА., 1990. 'Эволюционная теория пола', *Природа*, №8, с.60–69.
- Здравомыслова, Е., Темкина, А. ред., 2007. 'Российский гендерный порядок: социологический поход': Коллективная монография, СПб.: Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге, 306 с.
- Коваленко, СВ., общ. ред., 2005. 'Гендерология и феминология': Учебное пособие, Л. Д. Ерохина и др., Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 152 с.
- Коган, ИЛ., 2003. 'Гендерная культурология: культура пола и «пол» культуры', Мн.: Ковчег, 336 с.
- Кон, И., 2010. 'Меняющиеся мужчины в изменяющемся мире', *Этнографическое обозрение*, №6, с.99–114.
- Малес, ЛВ., 2004. 'Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники', В: *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник*, Київ: «К.І.С.», с.109–131.
- Ніколсон, Л., 2006. 'Гендер', пер. з англ., В: Драгер, Елісон М. та Янг, Айріс М., *Антологія феміністичної філософії*, Київ: Основи, с.348–356.
- Хейлз, К., 2002. 'Як ми стали постлюдством: Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці', Переклад з англійської: Є. Т. Марічев; наук. ред.: С. Ю. Шліпченко, Київ: Ніка-Центр.
- Шевченко, ЗВ., 2016а. 'Бідетермінізм (біологічний детермінізм)', В: *Словник гендерних термінів*, Укладач: З. В. Шевченко, Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., с.19–24.
- Шевченко, ЗВ., 2018. 'Гендерні аспекти соціальної ідентичності (філософська концепція бідетермінізму)', *Гілея: Збірник наук. праць*, К.: Видавництво «Гілея», №139 (12), с.48–53.
- Шевченко, ЗВ., 2016б. 'Еволюційна теорія статі В. Геодакяна', В: *Словник гендерних термінів*, Укладач: З. В. Шевченко, Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., с.96–100.
- Шевченко, ЗВ., 2016с. 'Розуміння поняття гендеру з точки зору бідетерміністських теорій', В: Пушонкова О. А. та Шевченко З. В. (ред.) *Гендерні відносини: архетип, стереотип, ідентичність*, Черкаси: видавець Чабаненко Ю., с.11–26.
- Шевченко, ЗВ., 2016д. 'Теорія статево-рольової соціалізації особистості', В: *Словник гендерних термінів*, Укладач: З. В. Шевченко, Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., с.192–195.
- Юдіна, СП., Левківський, КМ. ред., 2005. 'Гендерний розвиток у суспільстві': конспекти лекцій, К.: ПЦ Фантаст.
- Freud, Sigmund, 1975. 'Der Untergang des Ödipuskomplexes (1924)', in: *Studienausgabe*, Bd. V, Frankfurt a.M.: Fischer.
- Parsons, T. 'Age and sex in the social structure of the United States', in: *American Sociological Review*, Vol.7, No.5 (Oct., 1942), p.604–616.

#### References

- Bulavina, TV. 2002. 'Biodeterminizm (biologicheskij determinizm) ((Biodeterminism (Biological determinism)))', V: *Slovar' gendernyh terminov*. [online] Dostupno: <http://www.owl.ru/gender/383.htm> (Biodeterminism (Biological determinism))
- Geodakjan, VA., 1994. 'Muzhchina i zhenshhina. Jevolucionno-biologicheskoe prednaznachenie (Man and woman. Evolutionary and biological purpose)', V: *Zhenshhina i svoboda. Puti vybora v mire tradicij i peremen*: Mezhd. konf.. Moskva, 1–4 ijunja 1994, s.8–17.
- Geodakjan, VA., 1990. 'Jevolucionnaja teorija pola (Evolutionary Theory of Gender)', *Priroda*, №8, s.60–69.
- Zdravomyslova, E., Temkina, A. red., 2007. 'Rossijskij gendernyj porjadok: sociologicheskij pohod (Russian gender order: a sociological approach)': Kollektivnaja monografija, SPb.: Izd-vo Evropejskogo universiteta v Sankt-Peterburge, 306 s.
- Kovalenko, SV., obshh. red., 2005. 'Genderologija i feminologija (Genderology and feminology)': Uchebnoe posobie, L. D. Erohina i dr., Vladivostok: Izd-vo VGUJeS, 152 s.
- Kogan, IL., 2003. 'Gendernaja kul'turologija: kul'tura pola i «pol» kul'tury (Gender cultural studies: gender culture and the «sex» of culture)', Mn.: Kovcheg, 336 s.
- Kon, I., 2010. 'Menjajushhiesja muzhchiny v izmenjajushhemsja mire (Changing Men in a Changing World)', *Jetnograficheskoe obozrenie*, №6, s.99–114.
- Males, LV., 2004. 'Biologichni, psihologichni ta sociokul'turni chynnyky (Biologicheskije, psihologicheskija that sociocultural civilians)', V: *Osnovy teorii g'enderu: Navchal'nyj posibnyk*, Kyi'v: «K.I.S.», s.109–131.
- Nikolson, L., 2006. 'G'ender (Tender)', per. z angl., V: Drager, Elison M. ta Jang, Ajrys M., *Antologija feministychnoi filosofii*, Kyi'v: Osnovy, s.348–356.
- Hejlz, K., 2002. 'Jak my staly postljudstvom: Virtual'ni tila v kiberneticy, literaturi ta informatyici (As we became humanity: Virtual bodies in cybernetics, literature and computer science)', Pereklad z anglis'koi': Je. T. Marichev; nauk. red.: S. Ju. Shlipchenko, Kyi'v: Nika-Centr.
- Shevchenko, ZV., 2016a. 'Biodeterminizm (biologichnyj determinizm) (Biodeterminism (biological determinism))', V:

*Slovník genderových terminů*, Ukládach: Z. V. Shevchenko, Cherkasy: *Vydavec 'Chabanenko Ju.*, s.19–24.

12. Shevchenko, ZV., 2018. 'Genderni aspekty social'noi' identychnosti (filosofs'ka koncepcija biodeterminizmu) (Gender aspects of social identity (philosophical concept of biodeterminism))', *Gileja: Zbirnyk nauk. prac'*, K.: *Vydavnytstvo «Gileja»*, №139 (12), s.48–53.

13. Shevchenko, ZV., 2016b. 'Evoljucijna teorija stati V. Geodakjana (Evolutionary theory of gender V. Geodakyan)', V: *Slovník genderových terminů*, Ukládach: Z. V. Shevchenko, Cherkasy: *Vydavec 'Chabanenko Ju.*, s.96–100.

14. Shevchenko, ZV., 2016c. 'Rozuminnja ponjattja g'enderu z točky zoru biodeterminist'kyh teorij (Understanding the concept of gender from the standpoint of biodeterminist theories)', V: Pushonkova O. A. ta Shevchenko Z. V. (red.) *G'enderni vidnosyny: arhetyp, stereotyp, identychnist'*, Cherkasy: *vydavec 'Chabanenko Ju.*, s.11–26.

15. Shevchenko, ZV., 2016d. 'Teorija statevo–rol'ovoi' socializacii' osobystosti (The theory of gender–role socialization of personality)', V: *Slovník genderových terminů*, Ukládach: Z. V. Shevchenko, Cherkasy: *Vydavec 'Chabanenko Ju.*, s.192–195.

16. Judina, SP., Levkivs'kyj, KM. red., 2005. 'Gendernyj rozvytok u suspil'stvi (Gender development in society)': konspekty lekcij, K.: *PC Fantast*.

17. Freud, Sigmund, 1975. 'Der Untergang des Ödipuskomplexes (1924)', in: *Studienausgabe*, Bd. V, Frankfurt a.M.: *Fischer*.

18. Parsons, T. 'Age and sex in the social structure of the United States', in: *American Sociological Review*, Vol.7, No.5 (Oct., 1942), p.604–616.

\* \* \*

## ЗМІСТ

## ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

|                                                                                                                                                                                                                                                                               |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Андреев А. В.</b> Учение свмч. Киприана Карфагенского о единой cathedra Petri и его актуальность в обсуждении проблемы папского примата (Вчення свмч. Кипріяна Карфагенського про єдину cathedra Petri і його актуальність в обговоренні проблеми папського примату) ..... | 7   |
| <b>Барабаш О. В.</b> Многоуровневый кризис в Венесуэле – характер, причины, технологии, смыслы. Показательность событий в контексте перспектив (Багаторівнева криза в Венесуелі – характер, причини, технології, смисли. Показовість подій в контексті перспектив) .....      | 15  |
| <b>Borison E. A.</b> Theodicy and the Holocaust: a critical examination introduction (Теодицея і Голокост: критичний розгляд) .....                                                                                                                                           | 28  |
| <b>Гайдамачук О. В.</b> Тональність «есе про походження мов» Ж.-Ж. Руссо .....                                                                                                                                                                                                | 34  |
| <b>Грех В. І.</b> Туристичні стежки життя і діяльності святого Димитрія (Данила Туптала) .....                                                                                                                                                                                | 39  |
| <b>Гуцалюк Ю. С.</b> Особливості католицької філософії та церковного вчення в контексті розвитку сучасного світу .....                                                                                                                                                        | 45  |
| <b>Жангожа А. Р.</b> Роль логіки у побудові експертних систем .....                                                                                                                                                                                                           | 49  |
| <b>Камбур Н. О.</b> Освіта в світі капіталу епохи постфордизму .....                                                                                                                                                                                                          | 55  |
| <b>Карпінська П. І.</b> Соціально-філософські витоки поняття альтруїзму О. Конта .....                                                                                                                                                                                        | 58  |
| <b>Качмала В. І.</b> Актуальні філософські питання інформаційно-комунікаційних технологій в контексті сучасної вищої освіти .....                                                                                                                                             | 62  |
| <b>Кислий А. О.</b> Проблема ідеалу людини в сучасній християнській думці .....                                                                                                                                                                                               | 65  |
| <b>Колотілова Н. А.</b> Логіка і риторика в дослідженнях аргументативної проблематики початку ХХІ ст. ....                                                                                                                                                                    | 69  |
| <b>Коробко М. І.</b> Літературно-філософські джерела художніх творів Айн Ренд .....                                                                                                                                                                                           | 73  |
| <b>Лебеза О. С.</b> Концепція міфу у працях К. Г. Юнга .....                                                                                                                                                                                                                  | 79  |
| <b>Литвинчук О. В.</b> Проблема симуляцій у сучасному гіперпросторі .....                                                                                                                                                                                                     | 84  |
| <b>Максюта М. Є.</b> Григорій Сковорода: життєбуттійність вдячності .....                                                                                                                                                                                                     | 88  |
| <b>Множинська Р. В.</b> Античні політичні теорії у вітчизняній ренесансній думці (І пол. ХVІ ст.) .....                                                                                                                                                                       | 92  |
| <b>Моравецький О. М.</b> Наукова раціональність та позараціональні способи пізнання .....                                                                                                                                                                                     | 97  |
| <b>Мринская Н. А.</b> Мужество быть личностью с ситуации инвалидности: семантические и экзистенциальные контексты (Мужність бути особистістю з ситуації інвалідності: семантичні й екзистенційні контексти) .....                                                             | 101 |
| <b>Орленко І. М.</b> Трикутник соціальної дезадаптації та його структурна модель у сучасному суспільстві .....                                                                                                                                                                | 107 |
| <b>Осіпцов А. В., Цибулько О. С.</b> Людина та динамічна концепція свободи у прагматизмі Джона Дьюї .....                                                                                                                                                                     | 112 |
| <b>Паскалова М. І.</b> Зміст, значення, розуміння у комунікативному просторі .....                                                                                                                                                                                            | 117 |
| <b>Поправко О. В.</b> Свято як соціально-культурний феномен: функціональний аналіз .....                                                                                                                                                                                      | 121 |
| <b>Поцюрко О. Ю.</b> Українська національна самобутність та самоідентифікація у творчості П. Куліша .....                                                                                                                                                                     | 126 |
| <b>Рибакова К. М.</b> Філософський аспект поняття стрес .....                                                                                                                                                                                                                 | 130 |
| <b>Рожко В. А.</b> Гедоністична складова мережі Інтернет та соціальних мереж .....                                                                                                                                                                                            | 133 |
| <b>Рубський В. М.</b> Проблематизація онтології особистості в постметафізичному світогляді .....                                                                                                                                                                              | 136 |
| <b>Савонова Г. І.</b> Рефлексія дихотомій та теодицея в екзистенціальній філософії Г. Марселя .....                                                                                                                                                                           | 140 |
| <b>Кадієвська І. А., Сазонов В. В.</b> Філософія кайдзен та організація управління компанією будівельного комплексу .....                                                                                                                                                     | 146 |
| <b>Семко Я. С.</b> Homo glaucus як теоретична модель .....                                                                                                                                                                                                                    | 150 |
| <b>Симоненко С. П.</b> Інформаційні технології як головний виклик сучасності .....                                                                                                                                                                                            | 156 |
| <b>Сислюк Я. Г., Тімченко О. П., Пігош М. А.</b> Філософсько-релігійні погляди професорів Києво-Могилянської академії .....                                                                                                                                                   | 160 |
| <b>Слотюк П. В.</b> Актуалізація ідеї діалогіки у феноменологічній філософії культури В. Біблера .....                                                                                                                                                                        | 166 |
| <b>Соколова О. М.</b> Соціально-філософські рецепції ідей «антропологічної школи» Григорія Сковороди .....                                                                                                                                                                    | 171 |
| <b>Стрельцова С. В.</b> Вплив української етнічної символіки на творчість сучасних митців .....                                                                                                                                                                               | 177 |
| <b>Фещенко І. В.</b> Особливості розвитку внутрішніх збройно-політичних конфліктів .....                                                                                                                                                                                      | 184 |
| <b>Фуркало В. С.</b> Проблеми розвитку сучасної релігійної освіти в Україні .....                                                                                                                                                                                             | 188 |
| <b>Царенко А. В.</b> Аскетико-естетичне вчення про належне використання чуттів .....                                                                                                                                                                                          | 193 |
| <b>Шавріна І. В.</b> Трансформація релігійної свідомості в сучасній Україні .....                                                                                                                                                                                             | 197 |
| <b>Шевченко З. В.</b> Теорія статево-рольової соціалізації особистості (філософська оцінка) .....                                                                                                                                                                             | 201 |
| <b>Шкіль С. О.</b> Творчість Феофана Прокоповича Київського періоду .....                                                                                                                                                                                                     | 207 |
| <b>Шмиголь М. Ф., Юшкевич Ю. С.</b> Віртуальна реальність як феномен інформаційного суспільства: світоглядний аспект .....                                                                                                                                                    | 212 |

# CONTENT

## PHILOSOPHICAL SCIENCES

|                                                                                                                                                                   |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Andreev A. V.</b> The teaching of st. Cyprian of Carthage on a single cathedra Petri and its relevance in the discussion of the problem of papal primacy ..... | 7   |
| <b>Barabash O. V.</b> Multilevel crisis in Venezuela – nature, causes, technologies, meanings. Indicative events in the context of perspectives .....             | 15  |
| <b>Borisov E. A.</b> Theodicy and the Holocaust: a critical examination introduction .....                                                                        | 28  |
| <b>Gaidamachuk O. V.</b> Tonality «essay on the origin of languages» J.-J. Russo .....                                                                            | 34  |
| <b>Hrehk V. I.</b> Tourist path of life and activity of Enlightener Dymytrii (Danylo Tuptalo) .....                                                               | 39  |
| <b>Hutsalyuk Yu. S.</b> Peculiarities of Catholic philosophy and church doctrine in the context of the development of the modern world .....                      | 45  |
| <b>Zhangozha A. R.</b> The role of logic in the construction of expert systems .....                                                                              | 49  |
| <b>Kambur N. O.</b> Education in the world capital of epoxy postfordism .....                                                                                     | 55  |
| <b>Karpinska P. I.</b> Socio-philosophical origins of the concept of altruism A. Comte .....                                                                      | 58  |
| <b>Kachmala V. I.</b> Actual philosophical questions in information and communication technologies with reference to higher education .....                       | 62  |
| <b>Kyslii A. O.</b> The problem of human ideal in modern Christian thought .....                                                                                  | 65  |
| <b>Kolotilova N. A.</b> Logic and rhetoric in the argumentative issues in the beginning of the XXI century .....                                                  | 69  |
| <b>Korobko M. I.</b> Literary and philosophical origins of Ayn Rand's novels .....                                                                                | 73  |
| <b>Legeza O. S.</b> C. G. Jung's concept of myth .....                                                                                                            | 79  |
| <b>Lytvynchuk O. V.</b> Problem of simulation in modern hyperprostory .....                                                                                       | 84  |
| <b>Maksiuta M. Ye.</b> Hryhorii Skovoroda: life-esistentiality of gratitude .....                                                                                 | 88  |
| <b>Mnozhynska R. V.</b> Ancient political theories in the native renaissance thought (1 st half of the XVI century) .....                                         | 92  |
| <b>Moravetskiy O. M.</b> Scientific rationality and non-rational ways of knowing .....                                                                            | 97  |
| <b>Mrinska N. A.</b> The courage to be a person with a disability situation: semantic and existential contexts .....                                              | 101 |
| <b>Orlenko I. M.</b> Trikvetr of the social maladaptation and its structural model in the modern society .....                                                    | 107 |
| <b>Osipsov A. V., Tsybulko O. S.</b> Human being and dynamic concept of freedom at the John Dewey's pragmatism .....                                              | 112 |
| <b>Paskalova M. I.</b> Sense, meaning, perception in communicative space .....                                                                                    | 117 |
| <b>Popravko O. V.</b> Holiday as a socio-cultural phenomenon: functional analysis .....                                                                           | 121 |
| <b>Potsyrko O. Y.</b> Ukrainian national identity and self-identification in the work of P. Kulish .....                                                          | 126 |
| <b>Rybakova K. M.</b> Philosophical aspect of the stress concept .....                                                                                            | 130 |
| <b>Rozhko V. A.</b> Hedonic component of the Internet and social networks .....                                                                                   | 133 |
| <b>Rubsky V. M.</b> The problem of the ontology of personality in the post-metaphysical worldview .....                                                           | 136 |
| <b>Savonova H. I.</b> Reflection of dichotomies and theodicy in the existential of G. Marcel .....                                                                | 140 |
| <b>Kadievskaya I. A., Sazonov V. V.</b> Philosophy of kaizen and organization of management of construction company .....                                         | 146 |
| <b>Semko Ya. S.</b> Homo glamuricus as a theoretical model .....                                                                                                  | 150 |
| <b>Symonenko S. P.</b> Information technologies as main challenge of contemporaneity .....                                                                        | 156 |
| <b>Syslyuk Ya. G., Timchenko O. P., Pihosh M. A.</b> Philosophical and religious views of professors of Kyiv-Mohyla Academy .....                                 | 160 |
| <b>Slotiuk P. V.</b> Actualization of the idea of dialogic the phenomenological philosophy of culture V. Bibler's .....                                           | 166 |
| <b>Sokolova O. M.</b> Social-Philosophic receptions of ideas of Hryhorii Skovoroda's «Anthropological school» .....                                               | 171 |
| <b>Streletsova S. V.</b> Influence of Ukrainian ethnic symbols on creations of contemporary painters .....                                                        | 177 |
| <b>Feshchenko I. V.</b> The features of development of the internal armed and political conflicts .....                                                           | 184 |
| <b>Furcalo V. S.</b> Problems of the development of modern religious education in Ukraine .....                                                                   | 188 |
| <b>Tsarenok A. V.</b> Proper usage of senses according to ascetic aesthetics .....                                                                                | 193 |
| <b>Schavrina I. V.</b> Transformation of religious consciousness in modern Ukraine .....                                                                          | 197 |
| <b>Shevchenko Z. V.</b> The theory of gender-role socialization of personality (philosophical assessment) .....                                                   | 201 |
| <b>Shkil S. O.</b> The creativity of Feofan Prokopovich's Kiev period .....                                                                                       | 207 |
| <b>Shmigol M. F., Yushkevych Y. S.</b> Virtual reality as a phenomenon of the information society: worldview aspect .....                                         | 212 |